

BRIGITTENSTRAAT 20

Tussen 1300 en 1400 bestond een groot deel van „Oudelle“, het „oude dal“ van de Rijn rond de tegenwoordige Brigittenstraat, Oude en Nieuwe Kamp, uit boomgaarden en moestuinen. De gronden waren „van ouds“ eigendom van het kapittel van Oud-Munster.

Wanneer we het begin van een Brigittenstraat moeten traceren is moeilijk in te schatten. Wellicht vinden we een aanwijzing in een overeenkomst tussen het kapittel van Oud-Munster en de stad Utrecht uit 1338, waarbij het kapittel aan de stad een hofstede in de Oudelle afstaat tot het maken van een publieke steeg „dat daer after die hofstede geleghen is recht wt te metene oestwaerts tot dier stat muyre toe“¹⁾. Ongeveer tussen de tegenwoordige Brigittenstraat en Schalkwijksteeg lagen de gebouwen van het Convent van het Brigittenklooster en het fraterhuis van de Broederschap van Onze Lieve Vrouw in den Wijngaert. Het huis van de „magheden tot Onser Vrouwen bij den Wijnngaert“ wordt voor het eerst vermeld in het Raads Dagelicx Boeck van woensdag na Beloken Pasen 1407²⁾. De zusters behoorden tot de derde orde van St. Franciscus. In 1444 woonden de zusters in twee hofsteden naast Onser Vrouwenkapel in den Wijngaert. Op 1 februari 1448 namen zij van het kapittel van Oud-Munster drie huizen in erfpacht in de straat „tot Onser Vrouwen capelwairt in den Wijngaert“, de Brigittenstraat³⁾. Uit een charter van 1486⁴⁾ blijkt, dat de zusters toen op dit erf op de hoek van de Campstraat (Oude Kamp) een kapel hebben gebouwd, die Onse Lieve Vrouw in die Zonne heette. Naast de genoemde gebouwen stonden in de Brigittenstraat acht „cameren van Willam Godevaerts“, die in 1475 beheerd werden door het Bartholomeusen het Barbaragasthuis⁵⁾. Deze acht Godtscameren worden genoemd in een transportakte van december 1624. Zij worden gesitueerd aan de noordzijde van de „Brigittensteegh omtrent de Wall“⁶⁾, hetgeen mij in tegenspraak lijkt met een stadsplattegrond uit die tijd, die m.i. aangeeft, dat er op die plaats geen bebouwing stond⁷⁾. Wie heeft er ongelijk, de plattegrondmaker of degene, die het perceel beschrijft? Mij dunkt de eerste, hetgeen uit het verdere relaas moet blijken. Genoemde cameren - in 1624 nog steeds in bezit van het Barbara- en Laurengasthuis met een outeigen ten behoeve van de heren van Oud-Munster - worden in de transportakte genoemd „van outs Meeren Cameren“. Zijn dit de bekende „Jans Cameren van der Meer“? Waarschijnlijk niet. Op de eerste plaats bestonden deze uit 12 woningen (na 1582 - 13) en geen acht en ten tweede stonden deze woningen haaks op de Brigittenstraat „achter de wal tussen de Heerenstraat en het Hieronymusplein“⁸⁾. Wellicht behoorden deze woningen wel tot het complex.

In genoemde transportakte worden de acht Godtscameren door het gasthuis verkocht aan de „gemeene kinderen en erffgenamen van Hendrik van Eeden“⁹⁾. Er berust dan een plecht op van f 600, - ten behoe-

Een fragment van de plattegrond van Braun en Hogenberg, waarbij een gedeelte van de noordzijde van de Brigittenstraat (linkerzijde afbeelding) onbebouwd lijkt. (Gem. Archiefdienst Utrecht, TA Ab 37 (detail)).

ve van de „uijtgangh, reparatie der voorschreven cameren en het overschot tot eenige Armen in de voorschreven cameren“¹⁰⁾. Verder moesten de erfgenamen van Van Eeden beloven „dat de voorseide erffgenamen de cameren altijd sullen moeten laten bewonen“¹¹⁾. Uit de zinsnede, dat „reparatie“ van de acht cameren nodig was, kunnen we gevoeglijk opmaken, dat deze in slechte staat verkeerden. Ik veronderstel, dat het gasthuis uit financiële overwegingen tot verkoop besloot over te gaan. Of de Van Eedens de gevolgen van de koop van de in deze staat van onderhoud verkerende cameren niet goed hebben kunnen inschatten, of dat zij deze koop meer als belegging zagen, feit is, dat we op die plaats in de Brigittenstraat in 1646, 22 jaar later, een geheel andere situatie aantreffen. Ondanks de mooie beloften van de Van Eedens, dat de cameren altijd bewoond dienden te blijven, verkochten twee van hen aan de metselaar Geurt Dircksen (van Nesch) „een erff lang 126 voet en breet 31½ voet met uytgangh in de Ridderhofstadt“¹²⁾. Geconcludeerd kan worden: de cameren zijn gesloopt en men verkoopt het braakliggende stuk grond van ca. 33 x 8 meter aan een metselaar. Dircksen sluit op dezelfde dag van de passering van de transportakte twee plechten af ten behoeve van de bouw van een huis op het stuk grond. Hij leent van Ernst Schrieck f 1.000, - tegen 5% rente¹³⁾ en van Johan Bastiaans van Schoonrewoerd f 1.500, - tegen 5½% rente¹⁴⁾. Nauwelijks een half jaar later, op 25 januari 1647, verkoopt Geurt Dircksen een „huijsinge uijt en inganck in de Ridderhofstede“ (dus geen

Prof. Gabriël van Oordt, van 1821 tot 1828 bewoner van Brigittenstraat 20. [Gem. Archiefdienst Utrecht, IA van Oordt G. (2)].

braakliggend terrein meer) aan Jhr Daniël de Ridder van Groenesteyn, heer van Rhijnestein¹⁵).

Het huis, waarvan eind 1646 de fundamenten werden gelegd, is het tegenwoordige pand Brigittenstraat 20. De Ridder van Groenesteyn en zijn erfgenamen, die het huis tot 1714 in eigendom hebben gehad, hebben deze jaren benut om het huis en zijn naaste omgeving drastisch uit te breiden. Op 9 mei 1714 verkoopt Willem Cornelis de Ridder van Groenesteyn aan Rudolph van Leusden, de Utrechtse professor medicinae, dan ook een „huysinge voorzien met verscheijde camers en hoff, plaats, stallinge en koetshuys, met staande en leggende platen, midsgaders met de schilderije in den schoorsteen in de voorkamer“¹⁶). De waarde van het huis is inmiddels ook gestegen: er rust een plecht op van f 3.000, -.

Op 8 januari 1762 verkoopt Rudolph van Leusden een „huysinge, plaats, hoff, stalling en koetshuys“ aan Jan Mulder, kanunnik van St. Jan¹⁷), die het pand en naaste omgeving, voorzien van eenzelfde omschrijving, op 5 februari 1779 verkoopt aan mr Johan Thomas van Oorscot, Heer van Bunschoten, Raad in de vroedschap der stad Schoonhoven¹⁸). Men zou zich kunnen afvragen of deze man ooit werkelijk in de Brigittenstraat gewoond heeft; dit is helaas niet na te gaan.

Krijn Hogeveen, baljuw van Loosdrecht en Mijnden, is een volgend belangrijk persoon geweest in de geschiedenis van Brigittenstraat 20. Hij koopt het huis op 21 juni 1783¹⁹) van de weduwe van Johan van Oorscot. Als hij het op 13 mei 1795 verkoopt aan Dirkje van Zuyderweert, weduwe van Cornelis van Cuylenborch, is het pand belast met een plecht van f 3.000, - à 5% rente²⁰). Waarschijnlijk heeft de weduwe deze woonlasten niet aangekund, want, vanwege insolventie van Dirkje, verkoopt schuldeiser

Krijn Hogeveen het pand ten tweede male op 6 februari 1807. Jkvr Anna Geertruida Jacoba Bosch Vrouwe van Bunschoten wordt de nieuwe eigenaresse van een huis, plaats en hof, belast met een plecht van f 3.000, - à 5% rente voor de koopsom van f 5.670, -²¹). De Jonkvrouw was geen onbemiddelde vrouw. Op 30 juni 1809 kocht zij ook het rechts naast genoemde pand gelegen huis van Vrouwe Johanna Frederika Kampe en Johannes Hendrik Caspers en zij voegde beide panden samen²²). In 1821 trouwt zij met de theoloog prof. Gabriël van Oordt en als zij op 10 januari 1826 overlijdt, blijkt uit de boedelbeschrijving hoe groot de samengevoegde panden zijn: vier voorkamers, zeven achterkamers, keuken, portaal, gang, kamer achter de keuken, kelder, een knechtskamer, een provisiekamer, een meidenkamer en vier zolders, dit alles rond een binnenplaats. Achter het huis stonden nog een stal en een koetshuis²³).

Gabriël van Oordt, inmiddels oud-hoogleraar, blijft met zijn personeel nog enige jaren aan de Brigittenstraat wonen. Op 31 december 1828 verkoopt hij „ziek en zwak van lighaam“ het dubbelhuis, dat inmiddels als adres Wijk A, nrs. 1144 en 1145 heeft gekregen, aan Johanna Geertruida Juliana van de Merwede, weduwe van de griffier bij het Hoogmilitair gerechtshof Cornelis Mollerus, voor de aanzienlijke som van f 18.000, -²⁴). Gabriël van Oordt keert weer terug naar het Begijnenhof en sterft daar in 1837.

Rond 1835 koopt Gijsbert Christiaan Craeyvanger het pand²⁵). Waarschijnlijk splitst deze het pand weer in twee gedeelten, want in het Volkstellingsregister van 1850 woont de weduwe van Craeyvanger in Wijk A nr. 1145, terwijl nr. 1144 door verschillende andere gezinnen bewoond wordt²⁶). Deze situatie doet zich in nog een periode voor. Vanaf 1885, wanneer Jacob van den Heuvel en zijn gezin, een „adjunct“ bij de Posterijen, bewoner is, staat het pand weer als één geboekt. Schrijver dezes liet zich in deze periode bijna misleiden door enige onverwachte vernummersingen in de Brigittenstraat. Toen de wijknummers rond 1890 vervangen werden, kreeg het pand enige jaren het huisnummer 16²⁷). Vanaf 1895 spreken we over Brigittenstraat 20. Van 1896 tot 1902 werd het pand bewoond door de Utrechtse notaris en advocaat mr C. Neytzell de Wilde, van 1912 tot 1916 door C. W. Pohlmann, emeritus-predikant en van 1902 tot 1916 door een mej. J. M. van Loon, hoofd van een christelijke meisjesschool.

Nadat het pand enige jaren bewoond was geweest door de huisbewaarder van de PUEM, vestigde theehandelaar Focke Sybrens Klein er zich in 1926. Deze Klein kocht het pand van een in de koopakte niet nader genoemde failliete N.V. op 7 mei 1943²⁸).

Na de oorlog takelde het pand snel af. In de loop der jaren bevolkten veel kamerbewoners het pand, terwijl er ook enige tijd een leerfabriekje geweest was²⁹). Jarenlang werd met de weduwe Klein, die zelf in Oegstgeest woonde, onderhandeld door het Utrechts Monumentenfonds over de overdracht van het huis. Een van de drijvende krachten achter deze onderhandelingen was o.a. prof. dr J. M. van Winter, die toen al in

Gezicht op het huis Brigittenstraat 20, een aquarel van A. Grolman [Gem. Archiefdienst Utrecht, TA Brigittenstraat 20, 1896].

het pand woonde. Met financiële steun van bewoners (en krakers) kon het Fonds Brigittenstraat 20 kopen op 2 oktober 1972. Na jaren van restauratie was het huis in 1982 weer volledig bewoonbaar en in „oude” luister hersteld.

De bewoners en hun woonplek beschreven. Hoewel er blijkens een jaarverslag van het UMF middeleeuwse resten in het pand gevonden zijn, meen ik toch zeer duidelijke aanwijzingen te hebben, dat Brigittenstraat 20 eerst rond 1646 gebouwd werd op de plaats van de bovenbeschreven acht Godtskameren. Zeker is, dat de stadsplattegrond van Braun en Hogenberg in details niet altijd betrouwbaar is, omdat het beschreven perceel slechts korte tijd (van ca. 1630 tot 1646) braak heeft gelegen, lang nadat de plattegrond vervaardigd werd, in 1572.

J. A. C. Mathijssen

A. Numankade 199
Utrecht

Noten:

GAU = Gemeentelijke Archiefdienst Utrecht
RAU = Rijksarchief in de provincie Utrecht

1) GAU, Stad I, nr. 315.

2) GAU, Stad I, nr. 13.

3) RAU, archief kap. Oud-Munster.

4) Ibidem.

5) GAU, BA II, nr. 1619, fo. 23.

6) GAU, Stad II, nr. 3243, 1624, fo. 381-383.

7) G. Braun en F. Hogenberg, Civitatis Orbis Terrarum. GAU, TA Ab 41.

8) G. van Klaveren Pz., Jans Kameren van der Meer. In Jrb. Oud-Utrecht 1930.

9) GAU, Stad II, nr. 3243, 1624, fo. 381-383.

10) Ibidem.

11) Ibidem.

12) GAU, Stad II, nr. 3243, 1646-fo. 234-235.

13) GAU, Stad II, nr. 3243, 1646-fo. 235-237.

14) GAU, Stad II, nr. 3243, 1646-fo. 237-239.

15) GAU, Stad II, nr. 3243, 1647-fo. 2-3.

16) GAU, Stad II, nr. 3243, 1714-fo. 166-167.

17) GAU, Stad II, nr. 3243, 1762-fo. 3-6.

18) GAU, Stad II, nr. 3243, 1779-fo. 62-65.

19) GAU, Stad II, nr. 3243, 1783-fo. 248-249.

20) GAU, Stad II, nr. 3243, 1795-fo. 39-40.

21) GAU, Stad II, nr. 3243, 1807-fo. 208.

22) GAU, Stad II, nr. 3243, 1809-fo. 375-376.

23) GAU, not. Van Ommeren, U 320b039.

24) GAU, not. Van Ommeren, U 320b047.

25) De koopakte werd door de schrijver niet gevonden.

26) GAU, Stad IV, nr. 16.

27) In het Utrechtse Documentatiesysteem staat een kopie van een bouwtekening afgedrukt, die niet van nr. 20, maar van nr. 24 is.

28) Akte aanwezig bij het UMF.

29) Jaarverslag UMF 1972.